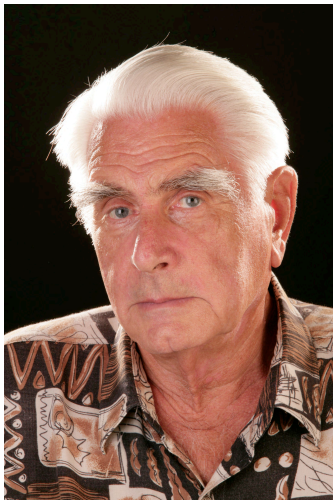

A reneszánsz Lantos¹

*“A művészet segít felismerni, hogy
mi a teendők a világban.”
(Lantos Ferenc, 2000)*

Szöllősi-Nagy András²

Kulcsszavak: Lantos Ferenc, kép, zene, vers, matematika, rend, káosz, struktúra, véletlen, etika, interdiszciplinaritás

Fotó: Kalmár Lajos

Lantos Ferenc
(1929 – 2014)

Legkevesebb két oknál fogva nagy megtiszteltetés és öröm számomra az *Hommage à Lantos* ünnepi estén beszélni ma este itt Pécsen.

Először is Lantos személyisége, munkái, interdiszciplináris gondolkodásmódja és egész életműve nagyon közel állnak hozzám, másodszor pedig így most alkalmam adódik, hogy néhány, bevallottan személyes megjegyzést tegyek a művészet és a tudomány szoros kapcsolatáról, amihez a reneszánsz lantosi életpálya kitűnő és követendő példával szolgál.

¹ Elhangzott Pécsen, 2015. november 19-én a Pécsi Nemzeti Színházban a Lantos Ferenc emlékére rendezett estén a Martyn Ferenc Művészeti Szabadiskola 30. éves évfordulójának alkalmából. Az iskola egyik alapítója Lantos Ferenc.

² andras.szollosinagy@gmail.com

Nos, amit mondandó vagyok annak fele idézet Lantostól. Remélem, hogy a szöveg végén nem azt a következtetést vonják le végül, beh kár, hogy a másik fele nem az volt. Bár azt hiszem igazuk is lenne. Lantos munkásságának célját nála pontosabban ugyanis senki nem határozta meg: *“Az egész munkásságom egy vizuális kalandozás, melynek lényege a festészet értelmének a keresése”* (Lantos, 2014).

Elöljáróban hadd említsem tüstént meg, hogy bár az úgynevezett “tudomány” területéről tévedtem ide, nem ígérhetem, hogy ez a pár perces szöveg Lantos művészetének leszűkített axiomatikus, interdiszciplináris és a konkrét művészethez való kapcsolódásának vonatkozásairól értekezés igényű és színvonalú lesz. Megint csak két ok miatt:

1. Egy ilyen kísérlet valószínűleg nagyon gyenge és unalmas lenne és ezért Önök rögvest és gyorsan elmenekülnének innen;
2. Bár számos nagyszerű kötet jelent meg Lantosról az utóbbi években az életmű tudományos alaposságú teljes feldolgozása még égetően várta magára.

Hogy Lantos művészetét valóban megértsük, a legjobb újfent hozzá fordulnunk: *“Bármilyen elvontnak tűnik is néha, amit csinálok, alapvetően természetelvű festőnek vallom magam, csak nem a természet külső képét akarom letapogatni ilyen-olyan stílusban, hanem a működését próbálom megérteni, és a működésnek megfelelően szeretném létrehozni saját alkotásaimat. Arra törekszem, hogy a természet és az alkotás egymásnak analógiái legyenek”* (Lantos, 2011).

Lantos művészetének kiindulópontjaként a makro természet megfigyelése szolgál és vezet a természetelvű, de nem természetutánzó és/vagy másoló munkákhoz, a *Martyn*-i örökség folytatásához. Lantos művészi fejlődésében *Kandinszkij* útját követte – a természeti látványból kiinduló absztrakciót – és azt meghaladva jutott el a geometrikus formák axiomatikus felépítéséhez. Ez az út azonos volt *Max Bill* 1944-ben kijelölt, a konkrét művészetet kijelölő útjával: *“A konkrét művészet különböző kifejezési formáinak egyike a konstruktív művészet, és tulajdonképpen jellegzetessége, hogy egzakt tartalmakat igyekszik közvetíteni, hogy nem elégszik meg a sokféle egyéni kifejezési lehetőség közül való válogatással, hanem a harmonikus törvényt állítja a túlcsoportuló természeti jelenség vagy a döntően személyes-lelki folyamatok helyére. A konkrét művészet ebben az értelemben aktívan viszonyul a kortörténetekhez, törvényre, példaképre, rendre és harmóniára törekszik. Abszolút tisztaságra, törvényszerűségekre és ezzel magára a valóságra törekszik”* (Bill, 1944). Példát erre a megközelítésre Lantos munkásságában az 1. képen láthatunk.

1. kép. Cím nélkül. 1982, vászon, akril, 120x120cm

Lantos később metszette a konkrét művészet hazai geometrikus képviselőinek pályáját, amivel egy ideig együtt is haladt, azonban a 80-as években folytatta művészi habitusának belső trajektóriáját – alkotói algoritmusai túllépett a puritán ortodoxia szabályain, grafikái szekvenciálisak lettek, majd később a 90-es évek elején képei ismét oldottabbá váltak; gondoljunk csak a *Terek hangja* nagyszerű sorozatára (2. kép).

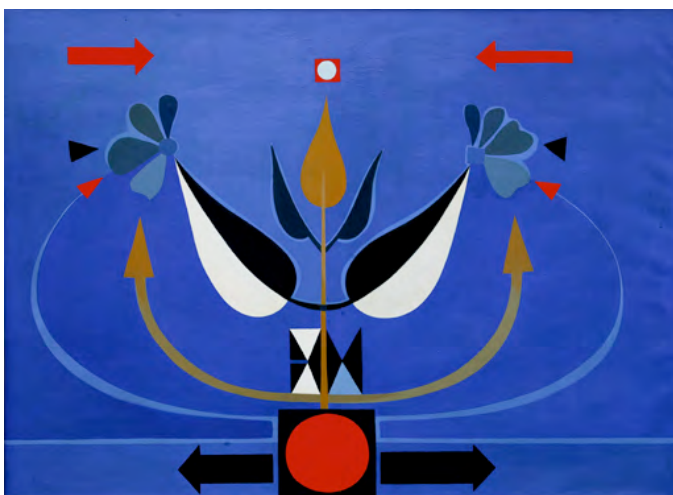

2. kép. A terek hangja 3. 1994, vászon, akril, 100x100cm

Ez viszont már napjainkhoz vezetne és van néhány dolog, amit még tisztázni kell mielőtt odaérnénk.

Először is azt, hogy mi az, ami Lantost unikálissá és különlegessé tette a kortárs magyar képzőművészetben?

Úgy vélem a válasz erre egyrészt a következetességéből fakadó hitelessége, másrészt interdiszciplináris és egyetemes alkotói módszere. Erről maga így vall: *“El kell jutnunk odáig, hogy képeink vizuális képletek legyenek, amelyek lehetőséget biztosítanak a nézőnek ahhoz, hogy a képlet ismeretlenjeit a saját tapasztalataival helyettesítse be. Így tehát a kép egy lehetőség arra, hogy a festőben elindított gondolatot és érzelmvilágot a néző fejezze be”* (Lantos, 1966), melynek talán legjellemzőbb példája a Keletkezés című 1969-es munkája (3. kép).

3. kép. Keletkezés. 1969, vászon, olaj, 90x120 cm

Az előbb már jeleztem, hogy Lantos kiteljesedett művészete algoritmikus – akár csak a nyelv és a számára oly fontos zene: szigorú szabályokat értelmez és tart be vizuális feladatainak teljes és általános megoldásához. Erről maga így ír ars poétikájában: *“A művész gyűjtőhelye, ütközőpontja kora lényeges kérdéseinek, és érvényessége akkor kezdődik, amikor időben felismeri, hogyan tud, sajátos eszközeivel, teljességre törekedve, itt és most, egyetemesen hatékony lenni.”*

Az egyetemes hatékonyságot Lantos egy sajátos vizuális nyelv megteremtésével kísérli meg elérni: *“Az általam keresett vizuális nyelvi rendszernek a lényege az, hogy a valóság jelenségeinek keresztmetszeti és hosszmetzeti vizsgálatsorozatának eredményeire építve nyúljon vissza a legáltalánosabb vizuális alapokig.”* – írja 1969-ben.

Lantos vizuális mondatokat konstruál, melyek egy feltett kérdésre, vagy kérdéscsoportra adott válaszok. Ahhoz, hogy a mondat értelmes legyen, kell egy alapelem, vagy egy alaphang, amivel aztán műveleteket lehet végrehajtani. 1978 februárjában erről így ír: *“A legelvontabb vizuális formák és formakapcsolatok alkalmasak csak olyan közösségi vizuális nyelv kialakítására, melyet a maga sajátos problémáinak a megoldásához, a társadalom egésze éppúgy alkalmazhat, mint az egyes ember. Ennek a nyelvnek nem műértő közönsége lesz, hanem használó közössége.”*

Hosszú évek után jutott a minimális négyzet-kör kapcsolat (4. kép) lehetséges változatainak – mint vizuális kutatási programnak – vizsgálatához.

4. kép. Négyzet, kör. 1969, zománcozott acéllemez, 30x30cm

Meg kell itt jegyezni, hogy a négyzet-kör/maszkulin-feminin/festő-zenész/Feri-Mária kapcsolat-kontraszt-variáció emblematis Lantos művészetében; lásd a 60-as évek rajzait és a bonyhádi zománcokat az örök szerelemre utaló AMLF (Apagyai Mária Lantos Ferenc) motívummal. Ez a motívum szerepel egyébként Lantos utolsó, 2014-es festményén is (5. kép).

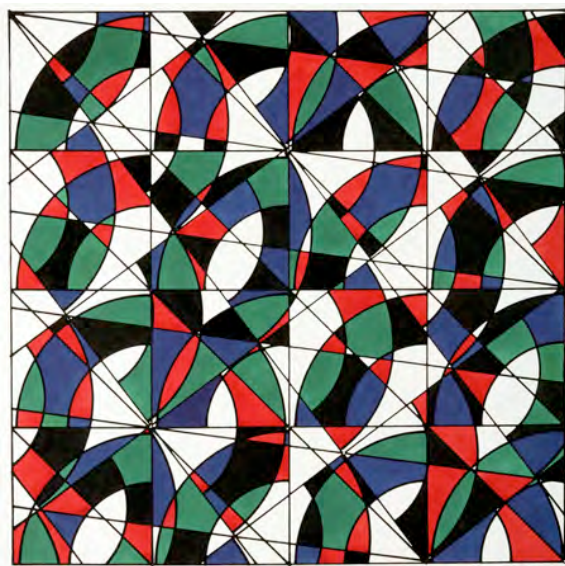
5. kép. L.F. – A.M. 2014, farost, akril, 100x70 cm

A '80-as években választott alapelem: két koncentrikus negyed körív egy négyzetben, annak átlójával (6. kép).

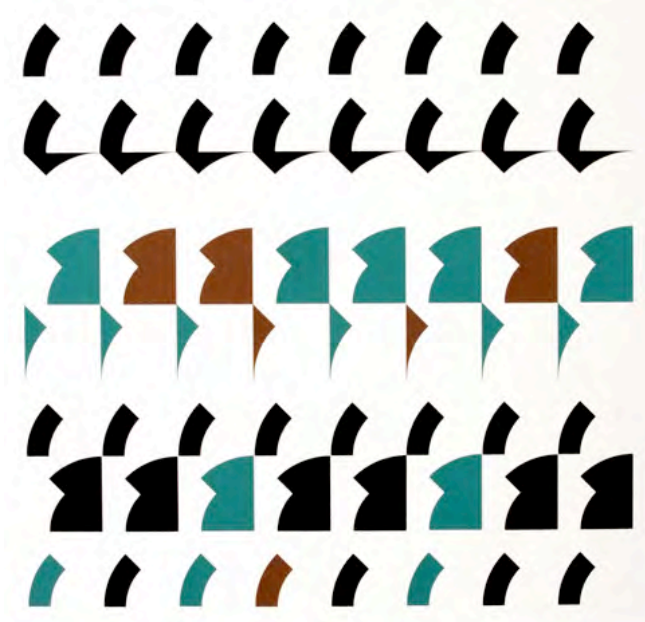
6. kép. Elem, 1982, farost, akril, 60x60 cm

Ha csak az így definiált hat síkrész két színnel történő lehetséges kitöltéseit vesszük, akkor is nagyon sok, bár nyilván véges permutáció és variáció lehetséges – ez már így, alapértelmezésben is tökéletesen kielégíti a konkrét vizuális objektumokkal szemben támasztott *Max Bill*-i követelményeket. Mindegyik így kapott elem akár külön elemként is definiálható további vizuális kijelentések megtételéhez. Több szín hozzáadása még több esetet definiál (7. kép).

7. kép. Képterv 6. 1984, papír, szitanyomat, ecolin, 50x50 cm

Itt már nagyon sok minden történik. Lantos azonban tovább megy és követve a csoportelmélet elveit megalkotja az alapelemen értelmezett műveleteket: elemsorolás, elcsúsztatás, összeadás (overlay), forgatás, tengelyes és centrális szimmetriaképzés és (szín)inverzió (8. kép).

8. kép. Hónapok, December. 1973, szitanyomat 50x50

Mindezt szekvenciálisan szervezve Lantos egy teljesen új világot teremtett. Erről így ír a *Természet-Látás-Alkotás* első kötetében: *“A progresszív variáció fegyelmezett és szükségszerűen fejlődő folyamat. Így az újabb és újabb minőségek sorozata a természettel analóg, következetes, nyitott és fejleszthető rendszert eredményez, amely az egyszerűtől az összetettebb, a felszíntől a mélyebb irányba mutat”*.

Íme a lantosi vizuális kutatási program – természetelvű, de nem természetmásoló. Kreatív és nem reaktív.

Lantos negyedkör-négyzete egy művészeti alkotás szerkesztésének alapegysége és innentől kezdve minden teljesen logikus. Ezzel az axiomatikus eljárással Lantos lényegét tekintve a tudományos kutatás jól bevált napi rutinját követi: (1) hipotézist állít fel (Mi történne a negyedkör-négyzettel bizonyos feltételek/műveletek fennállása esetén?), (2) ellenőrzi feltevését (Mi lesz az esztétikai/vizuális hatás, ha ezek a feltételek fennállnak?) és (3) új hipotézist állít fel rendszere viselkedésének teljesebb megértéséhez, majd a hipotézis ellenőrzésével egy új ciklusban folytatja a munkát...

9. kép. Struktúra. 1984, papír, szita, 50x50 cm

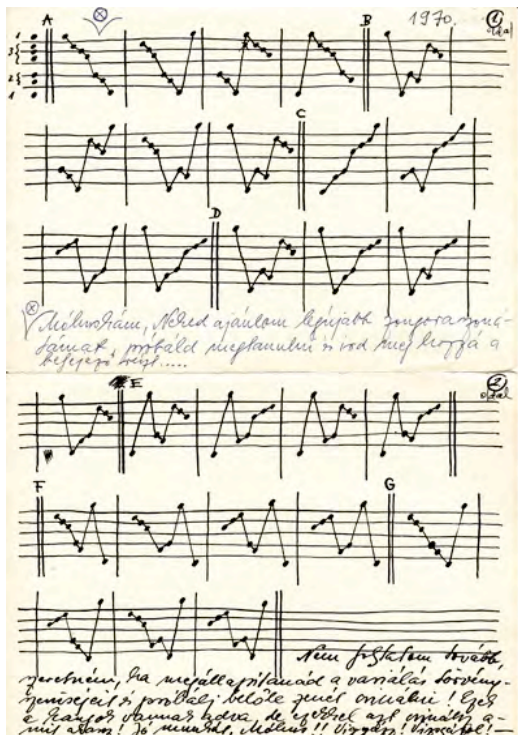
Példát erre már a 80-as évek szerigráfiai is adnak (9. kép).

Lantos időközben a mikrovilágot kutatja, a természetben fellelhető alapértelmezéseket, arányokat és az aranymetszést, a Fibonacci-sorozatot. Mindehhez hozzáadva a véletlent, messze megelőzve korát, Lantos itt már fraktálokat definiál, kaotikus dinamikát vizsgál vizuális eszközökkel, még ha rendszere tisztán determinisztikus is (10. kép).

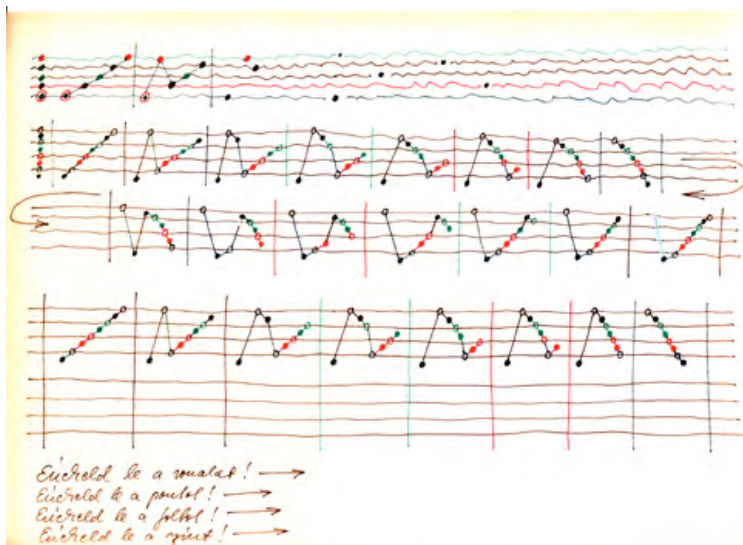
10. kép. Összetettség. 1983, papír, szitanyomat 50x50 cm

Képeiben *prima facie* ott van a zene, a művek eljátszhatók (11. kép) – a két művészeti ág között immár szabad az átjárás.

11. kép. Zongoraszonáta. 1970, papír, tus

Legyen itt elég csupán kulcsszószerűen utalni arra, hogy ezek a művek miről szólnak: elem, struktúra, kapcsolat, összetartozás, egyensúly, hang, tér, ritmus, variációk, kontrasztok, véletlen, rend és káosz (12. kép).

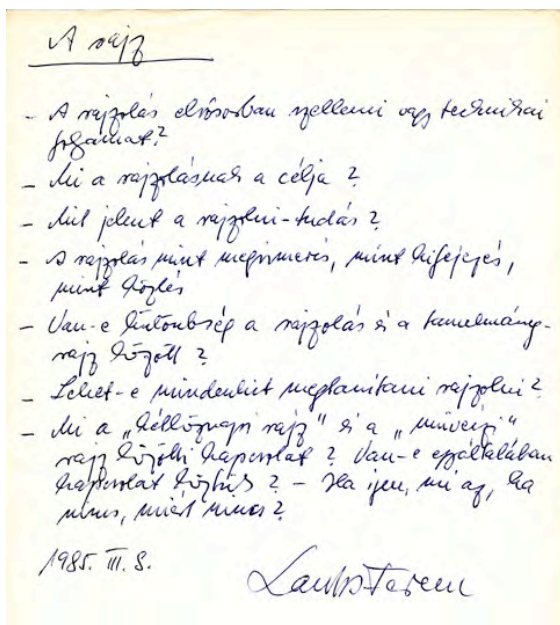

12. kép. Hangok. 1970, papír, színes tinta

Lantos megértéséhez tudni kell vizuális nyelvét. Megint csak hadd idézzek tőle: "A művészet sajátos nyelv, mely tanítható. De csak a nyelv tanítható, a művészet nem!"

Ha már ennyit beszéltem művészetről és tudományról idekívánczik egy vonatkozó passzus *Bertrand Russel*-tól, ami Lantosra is igaz: "Amit érdemes megtenni a művészetben, abból semmi sem tehető meg zsenik nélkül, a tudományban viszont még viszonylag szerény kapacitással is fantasztikus dolgokat lehet elérni." (Hogy Russel a 'szerény kapacitáson' mit is értett, azt szerencsénkre nem tudjuk...)

Lantos művészete kapcsán zárásként hadd szóljak még egy dologról, amiről bizonyos képzőművészkörökben nem mindig politikailag korrekt beszélni, ami pedig szerintem nagy számárság. Ez pedig a vizuális kultúra oktatása és azon belül a művészek (de legfőképp a politikusok) felelőssége. Azt hiszem ez ügyben jelentős válság van az egész világon. Kevés helytől eltekintve tartalomban és óraszámban tarthatatlan a helyzet – paradox mód épp akkor, amikor az emberiség történetében soha nem volt olyan mérvű vizuális kommunikáció, mint éppen korunkban. Akkor, amikor a kreativitás, legyen az tudományos, művészi, vagy éppen egy agysebészé, soha nem volt annyira fontos, mint korunkban, amikor haladunk a 9 milliárdos emberiség felé, s amikor túlfogyasztjuk készleteinket és életfenntartó rendszereink fenntarthatósága alapkérdéssé lett. Nos, Lantos Ferenc a pedagógus, a tanár, a mester a művészeti oktatásban (13. kép) is egyedülállót hozott létre.

13. kép. Jegyzet. 1985, A4-es papír

Lantos és Apagyi Mária közösen teremtették meg a pécsi Martyn Ferenc Művészeti Iskolában az interdiszciplináris, integrált művészeti oktatást. Erre méltán kellene büszke legyen ez az ország, mert nemzetközi szinten is párját ritkítja. Lantos kitűnő művészek, zenészek, kreatív tudósok és szakemberek generációját oktatta – sokan ma este itt vannak közöttünk. Lantos azon kevesek közé tartozik, akik hiteles művészi és oktatói munkásságával sokat tettek azért, hogy – és itt most hadd idézzem őt utoljára: *“Értelmes, tiszta és szép formákkal kell megtervezni és benépesíteni környezetünket, hogy környezetünk is ennek megfelelő értelmet és rendet sugározzon vissza ránk.”*

Ehhez persze az is kellene, hogy Lantos Ferenc munkássága végre elnyerje azt az elismerést és helyét a magyar művészet történetében, amit méltán megérdemel. És mindahányunknak végre meg kellene értenünk, hogy Lantos mit is mondott művészetével és tanításával.

*

Epilógus

Elnézést kell kérjek, ha esetleg részrehajlónak tűnhettem Lantossal kapcsolatban. Közeli barát volt. Feritől nagyon sokat tanultam az elmúlt húsz évben. Tiszteltem tartását és szerettem, mint embert.

*

“Na, nyavalyások, ez nem volt rossz” – szokta volt Feri mondani dicsérőleg dörmögve, ha tanítványai produkcióit rendben levőnek találta. Csak reménykedem, hogy most sem mond mást.